

ارائه راهکاری برای ارتقاء کیفیت آموزش درس جغرافیا (با تأکید بر دانش آموزان

سال سوم انسانی استان کردستان)

پیمان کریمی سلطانی^۱، کیومرث رضایی^۲

دبیر آموزش و پرورش شهرستان قروه، کردستان، ایران

دبیر آموزش و پرورش شهرستان قروه، کردستان، ایران

چکیده

در سالهای اخیر، میانگین نمرات درس جغرافیا (۲) دانش آموزان سال سوم انسانی در مدارس استان کردستان پایین آمده و به یک معضل برای کارشناسان مقطع متوسطه و حتی دبیران جغرافیا تبدیل شده است. طبیعتاً مانند تمام پیچیدگی های موجود در علوم آموزشی، تربیتی و روان شناسی، علل مختلف و متعددی در این قضیه دخیل می باشند. یکی از این دلایل عدم ارزشیابی مستمر (تکوینی) مناسب توسط همکاران با توجه به ماهیت این درس می باشد که البته دلایل مختلفی نیز می توان بر این مسأله مؤثر دانست. از این رو در این مطلب سعی شده است تا ابتدا با کمک آمارهای موجود به تجزیه و تحلیل نمرات دانش آموزان سال سوم انسانی مدارس سراسر استان در سالهای قبل و مقایسه آن با میانگین نمرات سراسر کشور پرداخته شود و در ادامه، علل افت نمرات و پایین آمدن درصد قبولی دانش آموزان مورد بررسی قرار گیرد. سپس، به نقش فعالیت های دانش آموزی در بیرون از محیط کلاس درس و مدرسه و به ویژه ساخت ماکت ها به صورت دست ساخته های دانش آموزی به عنوان یکی از روشهای مؤثر در ارزشیابی مستمر و بهبود کیفیت یادگیری و افزایش میانگین نمرات دانش آموزان در امتحانات پرداخته و در این زمینه پیشنهادهای ارائه گردد.

واژه های کلیدی: ارزشیابی مستمر، ماکت های جغرافیایی، کیفیت آموزش، درس جغرافیا، استان کردستان.

۱- مقدمه

یکی از معیارهای پیشرفت کشورها رجوع به تعداد مقالات علمی، ابداعات و اختراعات شهروندان آن است که زمینه سازندگی آن کشور را نیز فراهم می آورد. اگر به چگونگی و روش اولیه پیشرفت در این کشورهای پیشرفته، مانند ژاپن نظری بیندازیم، متوجه می شویم که آنان پایه پیشرفت عملی خود را بر روشهای نوین و با اتکا بر آموزش و پرورش گذاشته اند و سعی بر این دارند که هرگونه تفکر را از حالت انتزاعی خارج و به عمل، اختراع و ابداع روشهای جدید سوق دهند (علیپور، ۱۳۸۹).

ارزشیابی تکوینی یکی از فعالیت ها و محور های اساسی در فرآیند یاددهی و یادگیری هر نظام آموزشی است، که از ارکان قابل ملاحظه آن جهت ارتقا و بهبود پیشرفت تحصیلی یادگیرندگان به شمار می رود (کرد، ۱۳۸۳). ارزشیابی تکوینی عبارتست از فرآیند نظامدار اجرا و بکار گیری مواد آموزشی به قصد گرد آوری آن گونه از اطلاعات و داده هایی که بتواند برای تجدید نظر در مواد آموزشی به کار گرفته شوند و منظور از اصطلاح تکوینی آن است که فرآیند ارزشیابی زمانی اتفاق می افتد که مواد هنوز در حال شکل گیری و پدید آمدن هستند (کرد به نقل از والتر دیک، ۱۳۸۳). آموزش یا درس دادن و به تعبیری بهتر یاد دادن و یاد گرفتن امری است که همه انسانها به نحوی با آن درگیری داشته اند، دارند و همچنان خواهند داشت. (ز گهواره تا گور دانش بجوی) ولی چه کسی و با چه روشی به یاد دادن بپردازد آن مهم است. «موثر بودن هر مدل تدریس به میزان اشتغال فراگیران با فرصت های یادگیری بستگی دارد. تداوم هر روزه یک مدل تدریس یکسان غالباً موجب خستگی فراگیران می شود. انگیزش فراگیران همواره مورد بحث بوده است ولی امروزه این بحث به خاطر رقابتی که در مورد جلب توجه فراگیران به وسیله انقلاب ارتباطات در ۳۰ سال گذشته انجام شده سریعتر است». (گانی سیلور و همکاران، ۱۳۸۰). گاه آسیب های جبران ناپذیری که از آموزش و پرورش انفعالی و سنتی بر ساختار اندیشه و تفکر دانش آموزان وارد می شود، بیش از آن میزانی است که آنها از ورود به کلاسها و نظام های آموزشی محروم شوند، زیرا اگر آموزش در حد گفتن و شنیدن پایان یابد و براساس نمرات کمی و غیر واقعی ارزشیابی شود، تفکر تعطیل می شود و به تعبیر جان دیویی: دانش و آموزشی که با تفکر پیوند نخورد، مرده و جامد و مانع تفکر است و کسی که ذهنش را با چنین دانشی پر کند، هیچ گاه از تفکر مستقل بهره مند نخواهد شد. دانش بدون تفکر، بزرگترین دشمن تفکر است و به آسانی شخص را به خودبینی و نخوت و کوتاه نظری می کشاند. با روش فعلی، دانش آموزان مفاهیم و مطالب آموزشی را نه برای گسترش فکری خود، بلکه برای کسب نمره و افزایش معدل می آندوزند (معین پور و آزاد، ۱۳۸۳).

چند سالی است که روند ارزشیابی در مدارس به سمت و سوی ارزشیابی توصیفی تمایل پیدا کرده و نتایج و تحقیقات نشان داده که این نوع ارزشیابی علاوه بر رضایتمندی دانش آموزان تأثیر چشمگیری بر روی فرآیند آموزش داشته است. ولی متأسفانه دیده می شود که هنوز در بیشتر مدارس در برابر این تغییر مقاومت های وجود دارد و هنوز امتحان پایانی به عنوان تنها مرجع ارزشیابی مورد توجه قرار می گیرد. نکته ای که ذکر آن در اینجا ضروری به نظر می رسد این است که با توجه به ماهیت دروس، مدت زمان تدریس آنها در طول هفته، نوع مدارس، تعداد دانش آموزان موجود در کلاس و غیره، نوع ارزشیابی و اهداف آنها بسیار متفاوت و متنوع خواهد بود.

دست سازه ها عبارتند از طراحی و ساخت منظم و هدفمند (سیستماتیک) و سالی که معلم را به شکلی ساده در اجرای ساختار برنامه آموزشی به طور مؤثری یاری نماید که این خود دربرگیرنده اصول و راهبردهایی است که برای حل مسائل آموزشی در سطح کاربردی مورد استفاده قرار گیرد. به عبارت دیگر دست سازه ها مهندسی نظام دهی آموزش و یادگیری در علوم تجربی جهت ایجاد تفکر منطقی در یادگیرنده به حساب می آیند. به این جهت نتایج قابل توجهی از کاربرد دست سازه ها در جریان فرآیند یادگیری جهت فراگیران حاصل می شود (حاجی زاده، ۱۳۹۲). امروزه یکی از دغدغه های مهم دبیران جغرافیا افزایش کیفیت آموزش است. استفاده از شیوه های سنتی ارزشیابی تکوینی خستگی بچه ها را به دنبال داشته از این رو استفاده از شیوه هایی که بتواند همزمان نقش کمک آموزشی داشته و کیفیت فرآیند یاددهی-یادگیری را بالا برده و دانش آموزان را به فعالیتهای بیرون از کلاس نیز سوق داده و در فرآیند ارزشیابی آنان نیز کمک نماید احساس می شود از این رو در این مقاله سعی شده است تا در ابتدا وضعیت میانگین نمرات دانش آموزان سال سوم انسانی در درس جغرافیا (۲) در امتحانات

نهایی سالهای قبل مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و سپس علل افت نمرات و پایین بودن میانگین نمرات نسبت به میانگین استانهای دیگر و کشور مورد بررسی قرار گیرد. دلایل متعددی را می توان برای این منظور در نظر گرفت اما آنچه می تواند تأثیر بسیار زیادی در این زمینه داشته باشد، عدم اتخاذ شیوه ارزشیابی متناسب با محتوی و ماهیت درس جغرافیا از سوی همکاران گرامی و زحمتکش می باشد. به همین دلیل در ادامه سعی شده است به تشریح و بیان اهمیت فعالیتهای بیرون از محیط کلاس و درس دانش آموزان، به عنوان یکی از روشهای مؤثر در ارزشیابی مستمر (تکوینی) درس جغرافیا و متناسب با ماهیت این درس و نقش آن در بالا بردن کیفیت آموزش پرداخته شود.

۲- ادبیات تحقیق

علیپور (۱۳۸۹)، در مقاله ای به بررسی اهمیت برگزاری نمایشگاههایی از دست ساخته های دانش آموزان در مدارس پرداخته است. وی در این پژوهش به اهمیت دست ساخته های دانش آموزان و نقش آن در بالا بردن کیفیت آموزش پرداخته است. واقف کودهی (۱۳۸۹)، در پژوهشی به بررسی آسیب شناسی آموزش و تحقیقات جغرافیایی با تأکید بر دوره های پیش از دانشگاه پرداخته است. نتایج حاصله از این پژوهش بیانگر آن است که درس جغرافیا نسبت به سایر دروس دارای اهمیت و جایگاه کمتری است. بهاء ندادن به درس جغرافیا موجب شده تا از وسایل کمک آموزشی مناسب و درخور، بازدیدهای میدانی، برگزاری کارگاه های آموزشی در سطح منطقه ای، ملی و... در آموزش و تحقیقات جغرافیایی استفاده نشود. فرضیان و همکار (۱۳۹۳)، در پژوهشی به بررسی نقش "دست ساخته ها- تجربه شخصی" آموزش از راه ساختن در آموزش معماری پرداخته اند. در بخشی از نتایج این پژوهش چنان بیان شده است که "در مجموع از لحاظ نظری، تمرین «دست ساخته ها تجربه شخصی» را می توان نمونه ای از آموزش «یادگیرنده محور» در ترکیبی از «یادگیری اکتشافی» و «یادگیری از راه مشارکت» گروهی دانست. در این تمرین مراحل گوناگونی از مواجهه شخصی یادگیرنده با صورت مسأله، تلاش او برای حل کردن آن از راه ساختن، تعامل و گفتگوی شفاهی با مدرس و سایر دانشجویان در باب توضیح نحوه پاسخ و چگونگی نیل به پاسخ بهتر، در تناظر با سبک یادگیری فوق وجود دارد.

۳- یافته های تحقیق

روش پژوهش حاضر به صورت تحلیلی - توصیفی و گردآوری و مطالعه کتابخانه ای می باشد.

۴- نتایج

۴-۱- وضعیت نمرات دانش آموزان پایه سوم رشته انسانی استان کردستان و مقایسه آن با میانگین کشوری
واقعیت این است که یکی از اهداف مهم تحلیل نمرات امتحانی درس جغرافیا، بررسی میزان پیشرفت یا افت تحصیلی دانش آموزان در درس مربوطه و پی بردن به علل آن، همچنین ارائه راهکارهایی برای رفع مشکلات احتمالی می باشد، زیرا بهبود کیفیت آموزشی و ارتقاء سطح علمی فراگیران زمانی میسر است که از وضع موجود اطلاعات کافی به دست آورد و متناسب با آن برنامه ریزی های لازم را انجام داد. تحلیل نمرات درس جغرافیا، اطلاعات تشخیصی لازم را برای بررسی کیفیت یادگیری دانش آموزان و همچنین مشکلات آموزشی معلمان و غیره فراهم می آورد.

۴-۱-۱- تحلیل سه ساله نمرات امتحان نهایی جغرافیای سوم انسانی در استان کردستان (خردادماه سالهای ۸۶ و ۸۷ و ۸۸)
در جدول (۱) میانگین نمرات و درصد قبولی دانش آموزان استان کردستان در درس جغرافیا (۲) به تفکیک جنسیت در خرداد سالهای ۸۶ تا ۸۸ آمده است.

جدول (۱) میانگین نمرات و درصد قبولی دانش آموزان استان کردستان در درس جغرافیا (۲) به تفکیک جنس در خرداد سالهای ۸۶ تا ۸۸ (ایرانی، ۱۳۸۸)

ردیف	سال تحصیلی	درصد قبولی به تفکیک جنسیت		میانگین نمرات به تفکیک جنسیت	
		پسر	دختر	پسر	دختر
۱	۱۳۸۵-۸۶	۷۷	۸۱/۷	۱۲/۲۵	۱۲/۴۷
۲	۱۳۸۶-۸۷	۶۷	۷۷/۲	۱۱/۹۲	۱۲/۴۹
۳	۱۳۸۷-۸۸	۶۰/۸	۶۲/۶	۱۰/۶۲	۱۰/۶۴

با بررسی داده های جدول (۱) می توان اذعان داشت که میانگین نمرات دانش آموزان در درس جغرافیا (۲) در سالهای ۸۶ تا ۸۸، در استان به ترتیب کمتر از ۱۳، کمتر از ۱۲/۵ و کمتر از ۱۱ می باشد و این موضوع نشان می دهد که از سال تحصیلی ۸۶-۸۵ تا ۸۷-۸۶ نمره نهایی درس جغرافیا در سراسر استان افت شدیدی پیدا کرده و این افت از سال تحصیلی ۸۷-۸۶ به ۸۸-۸۷ محسوس تر است.

۴-۱-۲- وضعیت نمرات دانش آموزان پایه سوم رشته انسانی استان کردستان در درس نهایی جغرافیای (۲) و مقایسه آن با میانگین کشوری (در خرداد ماه سالهای ۹۱ و ۹۲)

در جدول (۲) وضعیت نمرات دانش آموزان پایه سوم رشته انسانی استان کردستان در درس نهایی جغرافیای (۲) و مقایسه آن با میانگین کشوری در امتحانات خرداد ماه سالهای ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ آمده است.

جدول ۲. وضعیت نمرات دانش آموزان پایه سوم رشته انسانی استان کردستان در درس نهایی جغرافیای ۲ و مقایسه آن با میانگین کشوری، خرداد ماه سالهای ۹۱ و ۹۲ (ایرانی، ۱۳۹۲)

سال تحصیلی	تعداد کل دانش آموزان شرکت کننده استان	میانگین نمرات کل دانش آموزان استان	درصد قبولی کل دانش آموزان استان	درصد کتبی (نمره بالایی ۷) کل دانش آموزان استان	درصد کتبی (نمره بالایی ۱۰) کل دانش آموزان استان	میانگین نمره کشوری کل دانش آموزان کشور	درصد قبولی کل دانش آموزان کشور	رتبه کل دانش آموزان استان در کشور	رتبه اول کشور	میانگین نمره یزد
خرداد ۹۱	۳۴۰۵	۷/۶۵	۵۸/۴	۶۴/۳	۲۸/۴	۷/۷۰	۵۸/۵	۱۶	یزد	۱۰/۵۵
خرداد ۹۲	۲۷۵۸	۱۰/۰۷	۷۲/۸	۷۹/۵	۵۴/۱	۱۰/۳۶	۷۵/۶	۲۰	یزد	۱۲/۸۱

با بررسی اعداد و ارقام مندرج در جدول (۲) و مقایسه میانگین نمرات و درصد قبولی درس جغرافیا (۲) در خرداد ماه سالهای ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ مشخص می گردد که اگرچه در خرداد ماه ۱۳۹۲، در کل استان، هم میانگین نمره و هم درصد قبولی دانش آموزان در درس جغرافیا ۲، نسبت به خرداد ۱۳۹۱ از رشد قابل توجهی برخوردار بوده و میانگین نمره این درس، از ۷/۶۵ (خرداد ۹۱) به ۱۰/۰۷ (خرداد ۹۲) و درصد قبولی نیز از ۵۸/۴ (خرداد ۹۱) به ۷۲/۸ (خرداد ۹۲) رسیده است اما همچنان، میانگین

نمره و درصد قبولی این درس در استان کردستان از میانگین کشوری کمتر است و استان ما از رتبه ۱۶ سال ۹۱ در میان استان های کشور، به رتبه ۲۰ در خرداد ۹۲ رسیده و این نشانه ۴ پله تنزل در میان استانهای کشور است که خود ناشی از یکسری علل و عوامل می باشد.

۴-۱-۳- بررسی علل افت دانش آموزان و پایین بودن نمرات درس جغرافیا ۲ در بین دانش آموزان سوم انسانی استان

ایرانی (۱۳۸۸) و (۱۳۹۲) مهم ترین علل افت نمرات درس جغرافیای ۲ را در بین دانش آموزان سال سوم انسانی به شرح ذیل دسته بندی نموده است:

۴-۱-۳-۱- عوامل درونی:

- الف) نظام و ساختار آموزشی
- ب) کتب درسی
- ج) فضا و تجهیزات آموزشی
- د) ارزشیابی
- ه) نیروی انسانی
- و) طرح ها و برنامه های استانی

۴-۱-۳-۲- عوامل بیرونی:

- الف) خانواده
- ب) جامعه و مسائل اجتماعی
- ج) سایر موارد مربوط به دانش آموزان

از علل متفاوت و متنوعی که مطرح شده است آنچه که مورد بحث و موضوع مورد مطالعه در این مطلب می باشد بحث ارزشیابی می باشد. از این رو، مسائل و مشکلات مربوط به بند ارزشیابی و مؤثر در افت و پایین بودن میانگین نمرات دانش آموزان سال سوم انسانی در درس جغرافیای ۲ نسبت به برخی از استانهای کشور در زیر ذکر می گردد:

- ۱- عدم آگاهی دانش آموزان از شیوه صحیح مطالعه کتب درسی جهت آمادگی برای امتحان.
- ۲- به دلیل تعداد زیاد دانش آموزان نسبت به فضا در برخی کلاسها، امکان انواع ارزشیابی در کلاس.
- ۳- دادن نمره بالا و غیرواقعی مستمر به دانش آموزان که خود باعث از بین رفتن انگیزه آنان برای آمادگی امتحان نهایی خرداد می شود.
- ۴- عدم طراحی سوالات استاندارد در امتحانات مستمر و پایانی نیمسال اول، زیرا تعداد زیادی از همکاران غیر تخصصی هستند و به حیطة ها و سطوح مختلف یادگیری در طراحی سوالات امتحانی توجه نمی کنند و به همین دلیل دانش آموزان با نحوه ی طراحی سوالات امتحان نهایی آشنا نمی شوند.
- ۵- محدودیت بازدید مستمر گروه درسی جغرافیای استان کردستان از واحدهای آموزشی جهت نظارت بر فرآیند یاددهی-یادگیری و ارزشیابی مستمر درس جغرافیا در آموزشگاهها.
- ۶- عدم توجه دانش آموزان توسط دبیران در رابطه با سوالات امتحان نهایی.
- ۷- همخوان نبودن شرایط امتحان داخلی با امتحان نهایی.

- ۸- اضطراب و استرس دانش آموزان در جلسه امتحان نهایی (با توجه به کاهش ۷۰ تا ۱۰۰ درصدی کارایی در نتیجه اضطراب، این نکته ی مهم را نباید نادیده گرفت).
- ۹- پرداختن بیش از حد به جزئیات در سوالات امتحان نهایی درس جغرافیا ۲.
- ۱۰- تصحیح امتحانات نهایی توسط همکاران غیر مرتبط و یا کسانی که اصلا درس مذکور را تدریس ننموده اند.
- ۱۱- ...

۴-۲- فعالیت های خارج از کلاس درس

- فعالیت های علمی و عملی خارج از مدرسه فرآیندی است که طی آن دانش آموزان با یکدیگر یا به تنهایی و با هدایت و راهنمایی معلم در خارج از کلاس درس و مدرسه و برای یافتن پاسخ برخی از سوالات و یا به منظور تعمیق مفاهیم، اصول و مهارت های آموخته شده و ارتباط با زندگی و جامعه، تحقیق و پژوهش می کنند.
- ساخت وسایل و ابزارهای آموزشی به عنوان یک فعالیت خارج از کلاس، هم زمینه لازم جهت توجه به بعد مهارتی را فراهم می آورد و هم در پرورش خلاقیت دانش آموزان تاثیر بسیار زیادی خواهد داشت مشروط بر اینکه خود دانش آموز وسیله را تهیه کند (بسازد). در ساخت وسیله آموزشی باید دقت شود تا:
- ۱- ساده و هدف دار باشد.
 - ۲- با مفاهیم و موضوعات مهم درسی مرتبط باشد.
 - ۳- وسایل ساخته شده یا به دانش آموزان برگردانده شود و یا در صورتی که نمونه ای برجسته باشد در نمایشگاه یا کارگاه مدرسه نگهداری شود.

با نگاهی به مسائل و مشکلات مطرح شده و تجربیات نگارنده گان در تدریس درس جغرافیا در مقاطع مختلف تحصیلی، استفاده از مدلها و ماکت های جغرافیایی در تدریس درس جغرافیا و استفاده از این ابزارها در ارزشیابی مستمر، همچنین با توجه به ماهیت ملموس و عینی بودن مطالب درس جغرافیا که بر خلاف برخی از دروس که انتزاعی بوده، انجام فعالیت های درسی بیرون از کلاس درس از قبیل تحقیق و پژوهش و ساخت ماکت های جغرافیایی از مطالب و نقشه ها و تصاویر موجود در کتابها به عنوان تکالیف درس جغرافیا که از روشهای ارزشیابی مستمر می باشد، بسیار مفید بوده و بعضاً قادر است بسیاری از مسائل و مشکلات مطرح شده در بحث ارزشیابی تکوینی را تحت پوشش قرار دهد. از این رو در ادامه، اهمیت فعالیت های بیرون از کلاس، ساخت ماکت ها، به عنوان یکی از فعالیت های بیرون از محیط کلاس و مدرسه و اهمیت استفاده از آنها در تدریس درس جغرافیا در تمام مقاطع تحصیلی، به ویژه جغرافیای سال سوم انسانی مورد بحث و بررسی قرار می گیرد.

۴-۲-۱- روش مطالعه میدانی

روشهای میدانی به روشهایی اطلاق می شود که محقق برای گرد آوری اطلاعات ناگزیر است به محیط بیرون برود و با مراجعه به افراد یا محیط، و نیز ارتباط مستقیم با واحد تحلیل یعنی افراد، اعم از انسان، موسسات، سکونتگاهها، موردها و غیره، اطلاعات مورد نیاز خود را گردآوری می کند (حافظ نیا، ۱۳۸۱).

این روش در فرآیند یاددهی- یادگیری نقش بسزایی دارد. چون مصداق مثل معروف است که می گویند شنیدن کی بود مانند دیدن. تجربه ثابت کرده است که یادگیری مجسم عمیق بوده و در حافظه بلندمدت ذخیره می گردد. اگر بجای تدریس میدانی و درگیر نمودن دانش آموزان با مطالب و مفاهیم درسی، روش سخنرانی در پیش گرفته شود و معلم صرفاً سوالات کتاب را مشخص و دانش آموزان را با تهدید نمره مجبور به حفظ مطالب برای جلسه بعد و امتحان نماید، چندان حاصلی نخواهد داشت. ولی آنچه که مهم است موانعی است که در این روش دست و پای معلم را می بندد و مانع از استفاده از آن می گردد. این موانع برخی به فراهم کردن امکانات آن مربوط می گردد و برخی دیگری به اینکه چه موضوعی را چگونه و در کجا انتخاب کنیم تا

تدریس کامل گردد و این موضوع به خلاقیت و انگیزه معلم، امکانات، همراهی عوامل اجرایی مدرسه بستگی دارد. همیشه می‌گوییم زمین آزمایشگاه جغرافیا است و آموزش جغرافیا باید همواره با مطالعه مستقیم همراه باشد.

۴-۲-۲- مدلها و ماکت های جغرافیایی، مفهوم و انواع

مدل در لغت به معنای نمونه، سرمشق، طرح، نقش، نمونه کوچکی از چیزی، قالب و ... آمده است. مدل وسیله ای کوچک و مشابه از پدیده های جغرافیایی است، که آموزش این رشته را آسان می کند. ساده کردن و تفهیم یک موضوع پیچیده جغرافیایی و اثبات نظریه یا فرضیه جغرافیایی تجربه شده، از دیگر مزایای مدل جغرافیایی است. مدلهای جغرافیایی تنها به مدلها و مولاژها اطلاق نمی شود بلکه بخشی از آنها نیز بخشی از مدلهای جغرافیایی هستند. مهم ترین اصل در تهیه مدلهای جغرافیایی، سهولت استفاده و تأثیر آنها در یادگیری است (کتاب جغرافیای سال چهارم انسانی، ۱۳۹۲). یک مدل ساده واقعیت ها را به نحوی ارتباط می دهد که ما می توانیم به راحتی آنها را درک کنیم. مدل، قیاس یا نوعی شبیه سازی از واقعیت هاست (مقیمی و محمودی، ۱۳۸۳).

هرگاه شیئی بسیار کوچک (مثل اتم) و یا بسیار بزرگ (مثل کره زمین) باشد و مشاهده مستقیم آن میسر نباشد برای تجسم و تفهیم آنها از مدل (نمونه ساختگی) استفاده می شود. زیرا بدون مدل موضوع غیر قابل درک و غیر قابل توصیف می گردد. مثلاً برای تفهیم چگونگی گردش زمین به دور خود و به دور خورشید و پیدایش شب و روز و چهار فصل می توان مدل تهیه کرد و در کلاس به دانش آموزان نشان داد و یا می توان از دانش آموزان خواست تا خودشان مدل بسازند (صفوی، ۱۳۷۸).

مدلهای جغرافیایی دارای انواع مختلفی می باشند که در اینجا بحث بر روی مدلهای شبیه سازی و فیزیکی می باشد: الف- مدلهای شبیه سازی: این مدلها پدیده های جغرافیایی را که به صورت فرآیند (حرکت، جریان و ...) و در طول زمان ایجاد می شوند، را نمایش می دهند.

ب- مدلهای فیزیکی: مدلهایی هستند که با مقیاس معین از پدیده های جغرافیایی ساخته می شوند. این مدلها بیشترین نقش را در آموزش موضوعات جغرافیایی عمومی دارند. کاربرد عمده آنها در نمایش دادن پدیده های جغرافیایی طبیعی است. مانند کره جغرافیایی، نقشه و انواع ماکت ها و مولاژها (کتاب جغرافیای سال چهارم انسانی، ۱۳۹۲).

۴-۲-۳- نمونه هایی از مدل های ساخته شده توسط دانش آموزان

در شکل های ۱ و ۲ نمونه هایی از مدل ها و ماکت های ساخته شده و فعالیت های صورت گرفته در بیرون از محیط کلاس درس که توسط دانش آموزان سال دوم و سوم انسانی مدارس شهر قروه ساخته شده است نشان داده شده است. همانگونه که در شکل دیده می شود نمایشگاهی از این آثار هر ساله توسط نویسندگان مقاله ترتیب داده شده و علاوه بر بازدید دانش آموزان و مدارس از آن، بازدید برای عموم نیز آزاد بوده و هر ساله صدها نفر از آن بازدید می کنند. دست سازه ها باعث خودشکوفایی دانش آموزان و فراگیران می شوند.

۱- دست سازه ها باعث تلطیف فضای نابرابری برخورداری مدارس از وسایل صنعتی کمک آموزشی می شوند
۲- دست سازه باعث افزایش انگیزه های اجتماعی دانش آموزان در نتیجه بهبود روابط عاطفی آنها و در نهایت باعث ارتقاء بهداشت روانی دانش آموزان می شود.

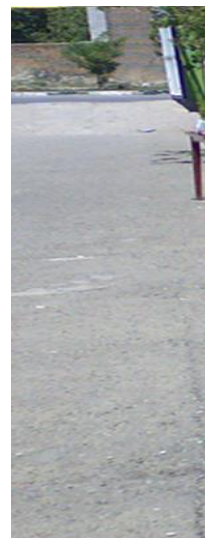
۳- استفاده از دست سازه ها باعث ایجاد جو شور و نشاط در کلاس درس و نیز ایجاد زمینه مناسب جهت اجرای شیوه های آموزش فعال تدریس می گردد.

۴- استفاده از دست سازه ها باعث رشد و شکوفایی تفکر خلاق در دانش آموزان و تبدیل آنها به یادگیرندگان مادام العمر می شود.

۵- استفاده از دست سازه ها موجب افزایش اعتماد به نفس در معلمان و دانش آموزان می شود

۶- استفاده از دست سازه ها موجبات سهیم نمودن تمام افراد در حفظ اموال مدارس و رعایت نظم و انضباط را فراهم می کند.

- ۷- استفاده از دست سازه ها باعث ثبات و استحکام آموخته ها و معنادار نمودن یادگیری فراگیران است.
- ۸- استفاده از دست سازه ها باعث تسهیل فرآیند یادگیری می شود.
- ۹- استفاده از دست سازه ها امکان آزمایش درستی مفاهیم نظری را فراهم می کند.
- ۱۰- استفاده از دست سازه ها باعث دوسویه شدن فرآیند یاددهی و یادگیری می شود.
- ۱۱- استفاده از دست سازه ها باعث افزایش بازدهی کمی و کیفی آموزش می شود.
- ۱۲- استفاده از دست سازه ها باعث ایجاد زمینه یادگیری مشارکتی می شود.
- ۱۳- استفاده از دست سازه ها زمینه لازم برای گذار از آموزش و پرورش سنتی به آموزش و پرورش مدرن می شود (حاجی زاده، ۱۳۹۲).

شکل ۱. برگزاری نمایشگاهی از دست ساخته های دانش آموزان در سطح شهرستان قروه توسط نگارندگان.

شکل ۲. بازدید دانش آموزان از نمایشگاه برگزار شده از دست ساخته های سایر دانش آموزان، قروه - گردستان

۵- بحث و نتیجه گیری

درس جغرافیا به عنوان یکی از مواد درسی در مقاطع مختلف تحصیلی ارائه می گردد. این درس با توجه به ماهیت عینی و ملموس بودن بسیاری از مطالب آن، در صورتیکه بتوان آن را برای دانش آموز قابل درک و ساده نمود بسیار جذاب و شیرین می شود و در صورتی که تنها با استفاده از سخنرانی و عدم فعالیت دانش آموزان آن را تدریس نمود، برای دانش آموزان تبدیل به یک درس منفور می گردد زیرا دارای حجم بالایی از مفاهیم و مطالب می باشد که دانش آموز مجبور به حفظ کردن آنها می شود و زمان ماندگاری آن نیز در ذهن بسیار کم بوده و اغلب دانش آموزان مجبورند شبهای امتحان تا صبح بیدار بمانند.

این درس یکی از دروس مهم دوره متوسطه برای دانش آموزان رشته انسانی محسوب می گردد طوری که در هفته ۴ ساعت را به خود اختصاص داده است. در ظاهر درسی ساده اما دانش آموزان در امتحانات نهایی با چالش بزرگی روبرو شده و یکی از درسهای با میانگین پایین نمرات برای دانش آموزان سال سوم انسانی در مدارس استان کردستان و حتی سراسر کشور محسوب می گردد. نکته جالب توجه اینکه میانگین نمرات درس ریاضی سوم انسانی بچه ها در برخی از سالها در امتحانات نهایی بیشتر از جغرافیاست. آمارهای ارائه شده به خوبی بیانگر این مسأله می باشد.

یکی از راه های حل این قضیه که نویسنده مقاله طی سالها تدریس درس جغرافیا در مقاطع مختلف تحصیلی به آن رسیده است علاقه مند نمودن و هدایت دانش آموزان به فعالیت های بیرون از محیط کلاس و مدرسه می باشد. فعالیت های بیرون از کلاس درس یکی از انواع بسیار مهم ارزشیابی مستمر (تکوینی) می باشد که خود دارای انواع مختلف و متعدد می باشد که با توجه به ماهیت دروس توسط معلمان اجرا می گردد.

دست ساخته ها و ابزارهای آموزشی که توسط دانش آموزان از مطالب درسی جغرافیا ساخته می شود مدل خوانده می شود. با ساخت مدلها توسط دانش آموزان و ارائه آن به کلاس هم یادگیری خود دانش آموز عمیق شده و هم معلم به کمک آنها می تواند بسیاری از مطالب درسی را تفهیم و تدریس و یادگیری آنها را برای کل کلاس تسهیل نماید.

نگارنده گان مقاله چندین سال از این شیوه استفاده نموده و نتایج آن را به عینه مشاهده نموده اند. از این رو، چند نکته به عنوان پیشنهاد به همکارانی که علاقه مند به این قضیه هستند پیشنهاد می گردد.

- ۱- تا زمانی که علاقه و حس کنجکاوی دانش آموز را تحریک ننموده اید دانش آموز را وادار به این کار نکنید.
- ۲- دانش آموزان را به استفاده از وسایل مستعمل در ساخت مدلها تشویق کنید و حتی نمره بیشتری را برای دانش آموزانی که از وسایل مستعمل و اضافی موجود در منازل خود استفاده می کنند در نظر بگیرید.
- ۳- پیش از شروع به این فعالیت ها، مدل ها، انواع و اهداف آنها را برای بچه ها به زبان ساده تشریح کنید.
- ۴- در تشریح مطالب درسی موجود در مدلهای ساخته شده توسط دانش آموزان برای کلاس از خود دانش آموزان نیز استفاده کنید.

- ۵- سعی کنید در مدارس جایی را برای نگهداری دست ساخته های دانش آموزان در نظر بگیرید.
- ۶- حتی الامکان از دست ساخته های دانش آموزان در مدرسه و حتی در گروههای آموزشی شهرستان نمایشگاههایی را برگزار کنید.

- ۷- به شدت دانش آموزان را کنترل نموده تا خودشان ماکت ها را بسازند و در این زمینه تفاوت های فردی را در نظر بگیرید.
- ۸- نکته آخر اینکه، در ابتدا ممکن است همکاران با مشکلاتی در توجیه دانش آموزان روبرو شوند اما بتدریج با تحریک حس علاقه و کنجکاوی دانش آموزان با کارها و ماکت هایی روبرو می شوید که متعجب می گردید.

منابع

۱. ایرانی، جمال، (۱۳۸۸)، تحلیل نمرات امتحان نهایی درس جغرافیا (۲) در سطح استان کردستان (خرداد ماه سالهای ۸۶، ۸۷ و ۸۸)، نشریه ژینگه، شماره ۲۳ و ۲۴، انجمن علمی-آموزشی معلمان جغرافیای کردستان، ص ۱.
۲. ایرانی، جمال، (۱۳۹۲)، تحلیل وضعیت آموزشی درس جغرافیا (۲) خرداد ۹۲ و مقایسه آن با خرداد ۹۱ در استان کردستان، بخشنامه اداره کل آموزش و پرورش استان کردستان، گروههای آموزشی، ص ۳.
۳. حافظ نیا، محمد رضا، (۱۳۸۱)، مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، چاپ هفتم، انتشارات سمت، ص ۱۸۶.
۴. حاجی زاده، صمد، (۱۳۹۲)، نقش دست سازه‌ها در بهبود فرآیند یادگیری، وبلاگ دبیرستان پسرانه غیر دولتی شهدای ملی حفاری ایران دوره اول.
۵. صفوی، امان الله، (۱۳۷۸)، کلیات روشها و فنون تدریس، چاپ یازدهم، انتشارات معاصر،
۶. علیپور، حسین، (۱۳۸۹)، ضرورت برپایی نمایشگاه دست ساخته های دانش آموزان، فصلنامه رشد آموزش زیست شناسی، دوره بیست و چهارم، شماره ۲، ص ۹.
۷. کرد، بهمن، (۱۳۸۳)، تأثیر بازخورد در ارزشیابی تکوینی بر پیشرفت درس علوم"، مجموعه مقالات منتخب همایش آموزش و پرورش، مشکلات و راه حل ها، اداره کل آموزش و پرورش استان کردستان، سنندج، صص ۱۱۳-۱۰۱.
۸. کتاب جغرافیای سال چهارم رشته انسانی، (۱۳۹۲)، انتشارات آموزش و پرورش، ص ۱۰۰.
۹. گانی سیلور، جی و همکاران، (۱۳۸۰)، برنامه ریزی درسی برای تدریس و یادگیری بهتر، ترجمه غلامرضا خوی نژاد، انتشارات سمت، ص ۴۳۳.
۱۰. معین پور، حمیده؛ آزاد، فاطمه، (۱۳۸۳)، رهیافتی بر ارتقای کیفی آموزش (ترکیبی از روش TQM، یافته های پژوهشی و مشاهدات عینی، مجموعه مقالات منتخب همایش آموزش و پرورش، مشکلات و راه حل ها، صص ۴۶-۱۳، اداره کل آموزش و پرورش استان کردستان، سنندج، صص ۴۶-۱۳.
۱۱. مقیمی، ابراهیم؛ محمودی، فرج الله، (۱۳۸۳)، روش تحقیق در جغرافیای طبیعی، انتشارات قومس، ص ۱۲۲.
۱۲. واقف کودهی، مریم، (۱۳۸۹)، آسیب شناسی آموزش و تحقیقات جغرافیایی با تأکید بر دوره های پیش از دانشگاه مطالعه موردی: دانش آموزان دوره های پیش از دانشگاه شهر صومعه سرا، مجموعه مقالات چهارمین کنگره بین المللی جغرافیدانان جهان اسلام، زاهدان، ایران.